

richontis [M. Hierichontis] comprehensus est: et cuncti ejus socii hunc illicque dispersi sunt, sicut in volumine Regum et Paralipomenon, et Jeremiae scriptum est (IV Reg. xxv, Jerem. xxxix).

(Vers. 11 seqq.) *Et factum est verbum Domini ad me, dicens: Sic ad domum exasperantem: Nescitis quid ista significet? Dic: Ecce venit rex Babylonis Jerusalem, et assumet regem et principes ejus, et adducet eos ad sametipsam in Babylonem. Et tollet de semine regni, ferietque cum eo fedus, et accipiet ab eo jusjurandum: sed et fortes terrae tollet, ut sit regnum humile, et non elevetur, sed custodiat pactum ejus, et servet illud. Qui recedens ab eo, misit nuntios ad Aegyptum, ut daret sibi equos et populum multum. Numquid prosperabitur, (a) vel consequetur salutem, qui fecit haec? Et qui solvit pactum, numquid effugiet? Vivo ego, dicit Dominus Deus: quoniam in loco regis qui constituit eum regem, ejus fecit irritum juramentum, et solvit pactum quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur. 193 Et non in exercitu grandi, neque in populo multo faciet contra eum Pharaon praedium in actu aggeris, et in extructione vallorum, ut interficiat animas multas. Spreverat enim juramentum, ut solveret fedus. Et ecce dedit manum suam: et cum omnia haec fecerit, non effugiet. Haec est enigma, haec est parabola, quod sub duabus aquilis et vinea, duos reges Babylonis et Aegypti Scriptura monstraret: et regem Sedeciam, qui contra jusjurandum, deserta amicitia Nabuchodonosor, se ad regem Aegyptium transulit. Periet, inquit, cum eo fedus, et accipiet ab eo jusjurandum, ut custodiat pactum ejus, et servet illud. Qui dissolvit, ait, pactum, numquid effugiet? Ex quo discimus, etiam inter hostes servandam fidem, et non considerandum cui, sed per quem juraveris. Multo enim fidelior inventus est ille, qui propter nomen Dei tibi credidit, et deceptus est, te qui per occasionem divinae majestatis hosti tuo, immo jam amico, es molitus insidias. Quoniam, inquit, in loco regis qui constituit eum regem, ejus fecit irritum juramentum, et solvit pactum quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur. Legimus enim Sedeciam captum, ductum esse in Babel, ibique interfectis filiis excaecatum; et instar fore clausum caeca, translatum in Babylonem (IV Reg. xxv). Unde et Scriptura cum videatur sibi esse contraria, tamen in utroque verissima est. Dicitum enim erat ad Sedeciam: *Et intrabis Babylonem, et non videbis eam* (Jerem. xxxiv, 4). Intravit enim, quia ductus est Babylonem, et non vidit, quia fuerat excaecatus. Hoc autem quod sequitur: *Et non in exercitu grandi, neque in populo multo faciet contra eum Pharaon praedium in actu aggeris, et in extructione vallorum, ut interficiat animas multas:* dupliciter intelligitur, sive rex Aegyptius contra Nabuchodonosor regem Babylonis veniens, non poterit praerari, neque cum parvo exercitu tanta resistere multitudo: sive ipse Sedecias expugnabitur a Pharaone, a quo speravit*

(a) Haec antea, quasi alia ab Hebraeo, interpretatio inclusa, alioque erat caractere prenotata.

auxilium: non quo Pharaon eum expugnaverit, vel hoc alicubi Scriptura testetur; sed quo expugnatio Nabuchodonosor, per occasionem sit facta regis Aegypti: nec iste visus sit expugnare Jerusalem, qui obsidebat, sed ille in quo Sedecias frustra speraverat. Ecce, inquit, 194 dedit manum suam regi Aegypti, et tradidit se; et perjuri contra Deum commisit sacrilegium. Numquid, ait, proderit ei? Et cum omnia haec fecerit, non effugiet.

(Vers. 19 seqq.) *Propterea haec dicit Dominus Deus: Vivo ego, quoniam juramentum quod sprevit, et fedus quod pravaricatus est, ponam in caput ejus. Et extendam [Vulg. expendam] super eum rete meum, et comprehendetur sagena mea: et adducam eum in Babylonem, et judicabo illum ibi in praevaricatione qua desepit me. Et omnes profugi ejus, cum universo agmine [Vulg. addit suo] in gladio cadent, residuaeque in omnem ventum dispergentur: et scietis quia ego Dominus locutus sum. Sententia secularis est: dolus, an virtus, quis in hoste requirit?*

Quam solent nobis opponere, qui dicunt hostes fraude decipiendos. Cui ut a quietis, multo pejus fecit Sedecias: non enim hostem decepit, sed amicum cui federe Domini fuerat copulatus. Ergo quandiu non jures, et pactum non in eas sub nomine Domini, prudentiae est, et fortitudinis, vel decipere, vel superare adversarium utrumque potueris. Cum autem te constrinxeris juramento, nequaquam adversarius, sed amicus est qui tibi credidit: et sub occasione jusjurandi, id est Dei nuncupatione, deceptus est. Propterea Scriptura nunc dicit: *Juramentum quod sprevit, et fedus quod pravaricatus est, ponam in caput ejus. Ac ne putarem juramentum et fedus, et pactum, regis esse Babylonii, vel Sedeciae qui fecerat, sequitur: In praevaricatione qua desepit me.* Ergo qui contemnit juramentum, illum despiciat per quem juravit: illicque facit injuriam, cujus nomini credidit adversarius. Propter quam causam expandam, inquit, super eum rete meum, et comprehendetur sagena mea, ad adducam eum in Babylonem, et judicabo eum illic. Quidquid igitur contra Sedeciam fecit Nabuchodonosor, non suis fecit viribus, sed ira Dei, in cujus nomine fuerat pejeratum. Secundum analogem, licet nomine videatur interpretatio, hoc sciendum, quod quomodo caetera animantia, et ad bonam et ad malam partem referri solent; ita et de aquila, et de leone. In bonam partem dicitur: *Catulus leonis Juda* (Genes. xlix, 9). In contrariam: *Adversarius noster diaboli, quasi leo rugiens circum* (II Petr. v, 8). Et illud in psalmo: *Insidiatur in 195 absconditis, sicut leo in cubili suo: insidiatur ut rapiat pauperem* (Ps. cx, 9). In bonam partem de aquila dicitur, quod justus dives effectus faciat sibi alas sicut aquile, ut possit reverti in domum precessoris sui. Et in Isaia scriptum est, quod justus pennas afferant sicut aquilae (Isa. xl): *currant et non lassentur: ambulent, et non esuriant.*

Recto autem ille qui dixerat: *Fortitudine faciam, et sapientia intelligentiae auferam terminos gentium, et vires earum depravabo: et commovebo civitates quae habitantur, et orbem terrarum universum apprehendam manu quasi nidum, et sicut contracta ova* (Ibid., x, 13, 14), nunc sub persona aquilae describitur: quod nequaquam veliti de Libano, qui interpretatur candor, et refertur ad thymiama, parvula atque humilia virgulla perstringere, sed summitates cedrorum, et de principibus, ac de stirpe regia, juxta illud Abacuc: *Escæ ejus electæ* (Abac. i, 16). Ponitque testamentum, cum his quo ceperit, ut regi Babylonio colla submittant, et impleant illud quod Apollolus loquitur: *Quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare* (I Tim. i, 20). Et in alio loco: *Quos tradidi, inquit, Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus fiat* (I Cor. v). Non debemus ergo, si forsitan ob aliquod peccatum de congregatione fratrum et de domo Dei ejicimur, reluctari: sed æquo animo latam in nos ferre sententiam, et dicere cum Propheta (Mich. vii, 9), *Iræm Domini sustinebo, quoniam [Al. qui] peccavi ei, donec justificet causam meam, et caetera.* Et frequenter evenit, ut alteri subditi ad alterum transeamus, qui nobis suum repromittat auxilium; nec faciam in pristina sententia permanere. Quod omni ratione vitandum est, ne siccentur palmites nostri et germina arescant: et contra pactum Dei facere credamur.

(Vers. 22 seqq.) *Haec dicit Dominus [Vulg. addit Deus]: Et sumam ego de medulla cedri sublimis, et ponam de vertice ramorum ejus; tenerum distringam, et plantabo super montem excelsum et eminentem: in monte sublimi Israel plantabo illud. Et erumpet in germem, et faciet fructum, et erit in cedrum magnum, et habitabunt sub ea omnes volucres: universum volatilis sub umbra frondium ejus nidificabit. Et scient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliavi lignum sublime, et elevavi [Vulg. exaltavi] lignum humile, et siccavi lignum viride, et frondere feci lignum aridum, ego Dominus locutus sum 196 et feci. LXX: Quia haec dicit Adonai Dominus: Et auferam ego de electis cedri de vertice ☩ et dabo de capite ramorum ejus*, de corde eorum auferam, et plantabo super montem excelsum, et suspendam illud in monte sublimi Israel, et plantabo, et afforet germen, et faciet fructum, et erit in cedrum magnum, et requiescet sub ea omnis avis, et omne volatilis sub umbra ejus requiescet. Et rami ejus restituentur*, et scient omnia ligna campi, quia ego Dominus qui humiliavi lignum excelsum, et exalto lignum humile: et arefacio lignum viride, et germi-*

197-198 Putabam quod, medio serpente confosso, non reviviscerent hydrae novella plantaria, et juxta fabulas poetarum, Scylla mortua, nequaquam in me Scyllai savirent caeas, qui latrare non ces-

166
nare facio signum aridum. Ego Dominus locutus sum et facio. Hoc quod in Septuaginta legitur: *Et dabo de capite ramorum ejus, de Theodotionis editione additum est.* Rursusque quod sequitur: *Et rami ejus restituentur, obelo prenotandum est, quia in Hebraico non habetur.* Verus Nabuchodonosor propterea sumit de medulla cedri sublimis, de vertice ramorum ejus, ut sit regnum ejus humile, et non elevetur. Dominus autem Deus Pater omnipotens, qui locutus est ad Ezechielem, tollit de stirpe regia, et de genere David; et plantat super montem excelsum et eminentem, qui loquitur in psalmo: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus* (Ps. ii, 6). Defecerat enim princeps de Juda, et dux de Israel, donec veniret cui repositum est: et ipse erit expectatio gentium (Genes. xlix). Iste erupit in germem, et fecit fructum, et cedros omnes sua sublimitate superavit: ita ut habitent sub eo omnes volucres caeli, et cuncta volatilia illius protegantur umbraculo. De quo dicit Abacuc: *Cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus* (Abac. iii); et qui congregare desiderat quasi gallina pullos suos sub alas suas (Math. xxiii); ut omnia regionis ligna cognoscant quod ipse sit Dominus. Tropologicis de credentibus loquens: *Iste est qui Israel quondam sublime lignum humiliavit, et exaltavit humilem gentium populum, qui exciccavit lignum viride Judaeorum, florens et germinans in Lege et Prophetis; et frondere fecit lignum aridum nationum: ut quod semper locutus est, opere completet.* Hoc idem significant [Al. significantes] Simonis in Evangelio verba dicentis: *Ecce hic positus est in ruinam, et resurrectionem multorum* (Luc. ii, 34). Et granum sinapis, quod cum minimum sit omnibus seminibus, postquam 197 creverit avium habitaculum est (Math. xiii, 32). Quidam aliter interpretantur, lignum sublime humiliatum, et humile exaltatum, referentes ad passionem Domini Salvatoris. *Qui cum in forma Dei esset, non est rapinam arbitratus æqualem se esse Deo: sed exinavit se, formam servi accipiens* (Philipp. vii, 6, 7); et post resurrectionem, ipsum lignum postea sublimatum est, quod 198 prius virens, morte exsiccatum, et postea reviviscens, pristinum receperit virorem. Alii Judaice utrumque referunt ad Israel: quod primo adventu humiliatus sit et arefactus: et secundo restitutus in pristinum statum, impleto illo quod dicit Apostolus Paulus: *Cum intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiet* (Deut. v, 9, 10).

LIBER SEXTUS.

lantes, genitricis antiqua, et pellacis Ulyssis vena non deserunt: labiaque tantum melle circumlunant; et iuxta eloquia Scripturarum (Ps. lrv), mollierunt verba sua super oleum: ipsi autem sunt jacula, et jacula ignita, quæ scuto fidei repellenda simul et exstinguenda sunt. Hæc dixi, filia Eustochium, et laborantem in me opere prophetali, et hæreticis resistentem, orationibus juves, et solum volumem Explanationum in Ezechiel, meo ore, suo sensu Dominus explicet: ejusdemque Spiritu gratia, quo prophetis revelata sunt quæ scripta legimus, nobis quoque disseverentibus revelentur, ut possimus dicere: *Os meum aperui, et attraxi spiritum* (Psal. cxviii, 131).

(Cap. XVIII. — Vers. 1, 2.) *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Quid est quod inter vos parabolas vertitis in proverbium istud in terra Israel, dicens: Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt* [Vulg. obstupescunt]? LXX: *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis: quæ est parabola hæc in filios Israel dicentium: Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt?* Hoc quod Septuaginta dixerunt, filii hominis, in Hebraico non habetur. Monet autem divina Scriptura illud quod in Exodo dictum est: *Ego sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator, qui reddo peccata patrum super filios, usque ad tertiam et quartam generationem his qui oderunt me, et facio misericordiam in millia his qui diligunt me, et custodiunt præcepta mea* (Exod. x, 5; Deut. v, 9, 10). Et iterum: *Descendit Dominus in nube et assitit iuxta Moysen, et invocavit Moyses nomen Domini, et transit Dominus ante faciem ejus, et invocavit (a) eum, dicens: Domine Deus miserator et misericors, patiens et multæ misericordie, et verax, et Justitiam servans, et misericordiam in millia, auferens iniquitates, et injustitias, et peccata: et non emundabit iniquitates patrum super filios et super filios filiorum, in tertiam et quartam generationem* (Exod. xxxiv, 5 seq.), sic accipi debere, quasi proverbium, et parabolas, ut aliud in verbis sonet, aliud in sensu teneat; quod in parabola quoque duarum aquilarum supra diximus. Unde et Dominus in septuagesimo septimo psalmo: *Aperiam, inquit, in parabolis os meum: loquar propositiones ab initio* (Ps. lxxvii, 15). Et in Evangelio parabolas sementis, et lolii, et sinapis, quod cum sit minimum omnium seminum, in magnam consurgit arborem (Math. xiii), ita proponit, ut aliud pretendat in verbis, aliud in sensibus teneat. Et nos usque in præsentem diem putabamus duo testimonia Exodi, quæ supra (Isa. xxxv) posuimus non esse parabolas, sed simpliciter explicare sententiam. Et quamquam non auderemus quidpiam dicere, nec vas fictile loqui contra figulum, quare ita, vel ita me fecisti: tamen scandalum patiebamur occultum, quod iniustitia videretur Dei,

(a) Duas voces, *eum dicens*, cum neque penes LXX, neque in Hebræo sint codice, Victorius suorum quo-

que alium peccare, et alium luere peccata. Si enim reddidit peccata patrum super filios in tertiam et quartam generationem, iniustum videtur ut alius peccet, et alius puniatur. Sed ex eo quod sequitur: *his qui me oderunt, comminationis, si præcepti scandalum solvitur*. Non enim ideo puniuntur in tertiam et quartam generationem, quia deliquerunt patres eorum, cum patres potius qui fuerunt peccatores puniri debeant; sed quia patrum exstiterunt æmulatores, et oderunt Deum hereditario malo, et impietate in ramos quoque de radice crescente. Solent in hoc loco heretici, qui vetus non recipiunt Instrumentum, contra creatorem dicere: Quam bonus et iustus Deus Legis et Prophetarum, qui quisens, et silens ad peccata patrum, reddit his qui non peccaverunt; immo quanta in eo crudelitas, ut iram suam usque ad tertiam et quartam extendat (b) generationem! Quibus non respondebimus, et in hoc Dei Creatoris clementiam demonstrari. Non enim truculentæ est, et severitatis, iram tenere usque ad tertiam et quartam generationem, sed signum misericordie penam differre peccati. Quando enim dicit: *Domine Deus miserator, et misericors, patiens et multæ misericordie, et infert: reddens iniquitatem patrum super filios, et filios filiorum, hoc indicat, quod tante misericordie sit, ut non statim puniat, sed sententiam differat puniendi*. Sin autem vindicta peccantium differtur in tertiam et in quartam generationem, cum iustus sanctisque quid amplius facit. Sequitur: *Et servans justitiam et misericordiam in millia millia, his qui custodiunt mandata ejus, et faciunt præcepta illius*. Scriptum est in Proverbis: *Sicut uva acerba dentibus noxia est, et fumus oculis: sic iniquitas his qui utuntur ea* (Prov. x, 26). Ex quo perspicuum est, non aliorum dolere dentes et obstupescere, sed eorum qui uvam acerbam comederunt. Est autem loci istius hic sensus; quomodo si quis velit dicere: *Patres uvam acerbam comederunt, et dentes filiorum obstupuerunt*, ridiculum est, et nullam habens consequentiam: sic iniquum est atque perversum peccare patres, et filios nepotesque cruciari. Sunt qui hoc quod in Exodo scriptum est: *Reddens iniquitates patrum super filios in tertiam et quartam generationem, ita edisserant, ut ad animam humanam sententiam referant, patrem in nobis levem [Al. lenem] punctum sensum et incentiva vitiorum esse dicentes; filium vero, si cogitatio peccatum conceperit; nepotes, si quod cogitaveris atque conceperis, opere perpetraveris; pronepotem autem, hoc est, quartam generationem, si non solum feceris quod malum est et sceleratum, sed in tuis sceleribus gloriaberis, secundum illud quod scriptum est* (Ibid., xviii, 3): *Impius cum in profundum malorum venerit, contemnit [Al. contemnet]*. Deus igitur primos et secundos stimulos cogitationum, quas Græci *προσβολαί* vocant, sine quibus nullus hominum esse potest, nequaquam punit; sed

que adjunctus mss, suffragio, delet.

(b) Vitiose Martiani. legerat gubernationem.

si cogitata quis facere decreverit, aut ipsa quis fecerit, noluerit corrigere penitentia. Unde scriptum est: *Nullus hominum sine peccato, nec si unius quidem diei fuerit vita ejus. Numerabiles autem anni vite illius* (Prov. xx, 9). Et in alio loco: *Quis gloriabitur castum se habere cor?* Et rursus: *Astra quoque non sunt munda in conspectu ejus: et aduersus Angelos suos peruersum quid excogitavit* (Job xvii, 5). Sin autem sublimis illa natura peccato non caret, quid dicendum est de hominibus, qui fragili carne circumdati, debent loqui cum Apostolo: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius* (Rom. vii, 24)? Et illud, ut cum omnia fecerimus, debeamus dicere: *Servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus* (Luc. xvii, 10). Et: *Nisi Dominus edificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificent eam: nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam* (Psal. cxvii, 1, 2). Ad probationem autem huius rei, nequaquam primus pulsus cogitationis, immo parvus mentis instinctus puniatur a Deo, sed si quod mente conceperis, opere consumes, illud de Genesi proferendum est: *Cham peccavit, irridens nuditatem patris; et sententiam non ipse qui risit, sed filius ejus suscepit Chanaan: Maledictus ait, Chanaan; servus erit patrum suorum* (Genes. ix). Quæ enim iustitia est, ut pater peccaverit, et in filium sententia proferatur? Necon quod in contrariam partem ponit Apostolus (I Tim. ii), salvam esse mulierem, si illi ejus permanserint in fide, et sanctitate, et pudicitia, videtur sententia iustitiam non habere, ut si filii boni fuerint et nepotes, salventur parentes. Quanti enim parentes sancti sunt, et magis habent filios: et e contrario quanti parentes peccatores, justos et sanctos filios generant? Ergo secundum hunc sensum cuncta accipienda quæ supra diximus, peccata parentum atque generantium, in ramis, non in radice puniri. Hoc interim de proverbio sive parabola dixisse sufficet: quod Lex et Propheta, hoc est, Exodus et Ezechiel, immo ipse Deus qui et hic ibi locutus est, nequaquam in sententiis discrepare videatur aut hic corrigere, quod ibi male dixerit. Si quis autem vel meliorem, vel alterum sensum potuerit reperire, qui contrariorum inier se testimoniorum scandalum tollat, illius magis accipescendum sententiæ est.

(Vers. 3, 4.) *Vivo ego, dicit Dominus, si erit vobis ultra parabola hæc in proverbium in Israel. Ecce omnes anime mee sunt: ut anima patris, ita et anima filii mea est. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur*. LXX: *Vivo ego, dicit Adonai Dominus, si fuerit ultra, ut dicatur hæc parabola in Israel: quia omnes anime mee sunt. Quomodo anima patris, ita anima filii mea est. Anima quæ peccaverit ipsa morietur*.

(a) Pro viros, inquit Victor., apud omnes est suos, sique habent aliquot mss. cod.

(b) Sic putare malim scriptum ab Hieronymo, quam verissimum, quod in Vatic. quidem est mss. et Victorius probat. Verissime enim non *vanum populum*, sed *absorptionem*, sive *perniciem* ab Hebræo *בליע*

Quid significet, *Vivo ego, dicit Dominus, et parabola, vel proverbium*, supra plenius diximus: quæ nequaquam dicitur in Israel, sed in his qui Dei notitiam non habent, nec possunt perspicere veritatem. Omnes, inquit, anime mee sunt; iuxta creaturam, non iuxta meritum: ut Moyses appellabatur homo Dei, de quo scriptum est: *Oratio Moysi hominis Dei* (Deut. xxxiii, 4). Et Elias qui ad quinquaginta militum principem loquebatur: *Et si homo Dei ego sum, descendat ignis de celo super te, et super quinquaginta a viros* (IV Reg. i, 12). Homo vero peccati et filius iniquitatis, non vocatur homo Dei, sicut servus et famulus Dei hi appellantur, de quibus dicit non potest: *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati* (Joan. viii, 34). Et iterum: *A quo enim quis vincit, filius et servus est* (II Petr. ii, 19). Sicut peccata filiorum non nocent patribus, sic peccata patrum ad filios non redundant; sed anima quæ peccaverit, ipsa morietur non abolitione substantiæ, sed ex ejus consortio, qui dicit: *Ego sum vita* (Joan. xiv, 6). Et alibi loquitur: *Omnis qui vivit et credit in me, non morietur in æternum* (Ibid. xi, 26). Et: *Amen, amen dico vobis: qui sermonem meum custodierit, mortem non videbit in scripturam. Vita enim nostra abscondita est cum Christo in Deo* (Ibid. xvii, 5); quia [Al. quia] victuri sumus quomodo Christus apparuerit vita nostra in gloria (Coloss. iii 3); et implebitur illud quod scriptum est: *Amen amen dico vobis: qui sermonem meum audit, et credit ei qui misit me, habet vitam æternam: et in iudicium non venit, sed transibit, de morte in vitam* (Joan. v, 24). Illud autem quod a Balam dicitur: *Moriatur anima mea in animabus iustorum* (Num. xxiii, 10): hunc habet sensum, ut cupiat mori seculo atque peccato, ac vivere cum iustorum animabus, quorum vita Christus est, et possunt canere: *Placebo Domino in regione viventium* (Ps. cxv, 9). *Non est enim Deus mortuorum, sed vivorum* (Math. xxii, 32). Et si Balaam, ut (b) verisimile est, in linguam nostram translatus, *vanum populum* sonat: perspicuum est quod varus prius gentium populus desideret habere consortium cum animabus iustorum, Abraham, Isaac et Jacob, qui *vobis*, id est, *recti* et *203 iusti* nuncupantur. Unde et Genesios liber, ex eorum vocabulo (c) nomen accepit.

(Vers. 5, 6 seq.) *Et vir si fuerit iustus, et fecerit iudicium et justitiam; in montibus non comederit, et oculos suos non levaverit ad idola domus Israel; et uocem proximi sui non violaverit, et ad mulierem menstruatam non accesserit; et hominem non construxerit; pignus debitori reddiderit; per vim nihil rapuerit; panem suum esurienti dederit; et nudum operuerit vestimento; et ad usuram non commoderit;*

sonat et nomen *בליע*.

(c) Scite in eam iudiciorum opinionem conecodit Genesis librum denotari, ubi *Liber recti* laudatur Josue x, 43, et Samuel I, xxvii. Paris habet in caput Isaie xliv: *Unde et liber Genesios appellatur בליע, id est iustorum, Abraham Isaac et Israel*.

et amplius non acciperit; ab iniquitate averterit manum suam; iudicium verum fecerit inter virum et virum; in preceptis meis ambulaverit, et iudicia mea custodierit, ut faciat veritatem: hic justus est, vita vivet dicit Dominus Deus. LXX: Homo autem qui fuerit justus, qui facit iudicium et iustitiam; super montes non comederit, et oculos suos non levaverit ad cogitationes domus Israel; et uxorem proximi sui non contaminaverit, et ad mulierem fluentem sanguine non accesserit; et hominem non oppresserit; pignus debitori reddiderit; et rapinam non rapuerit, panem suum esurienti dederit; et nudum operuerit vestimento; et pecuniam suam ad usuram non dederit; et amplius non acciperit; ab iniquitate averterit manum suam; iustum iudicium fecerit inter virum et inter proximum eius; in preceptis meis ambulaverit, justificationes meas custodierit ut faciat eas: hic justus est, vita vivet, dicit Adonai Dominus. Vultis, ait, scire hoc quod dictum est: Peccata patrum reddam in tertiam et quartam generationem (Deut. v, 9), non id sonare quod plerique existant; nec esse simile huic sententiae: Patres comederunt vivam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt (Jerem. xxxi, 29): auditio que illaturus sum: si fuerit pater justus, qui haec fecerit, et illa non fecerit, et habuerit filium pessimum, qui, desertis virtutibus patris, se flagitiis mancipavit; nonne et iste vita vivet qui justus est; et ille morte morietur, quia omnia perpetravit, quae pater vitando justus effectus est? Videmus catalogum virtutum patris, quae mihi videntur in decem et septem partes dividi. Quorum primum est, fecisse iudicium; secundum huic simile, iudicio copulasse iustitiam; tertium, non comedisse in montibus; **204** quartum, oculos non levasse ad idola, sive ut LXX transtulerunt, ad cogitationes domus Israel; quintum, uxorem proximi sui non violasse. Sextum, menstruatae uxoris vitasse complexum. Septimum, hominem non contastasse, sive, ut LXX ediderunt, oppressisse potentiam; octavum, pignus debitori reddidisse; nonnum, per vim nihil rapuisse, vel, iuxta LXX, rapinam non rapuisse; decimum, panem suum esurienti dedisse; undecimum, nudum operuisse vestimento; duodecimum, ad usuram pecuniam non dedisse; tertium decimum, nihil ex his quae dederit amplius accipisse; decimum quartum, ab iniquitate avertere manum suam; decimum quintum, quod simile videtur primo, sed in parte diversum est, iudicium verum fecisse inter virum et virum, sive proximum suum; decimum sextum, in preceptis Domini ambulasse: decimum septimum, iudicia, et justificationes illius custodisse. Quorum singula quid velint, dicemus in consequentibus. *Si fuerit, ait, vir justus et fecerit iudicium.* Scriptum est in Proverbiis: *Cogitationes iustorum iudicia* (Prov. xii, 5). Qui hanc virtutem possederit, ut nihil sine ratione faciat et iudicio, potest illud propheticum dicere: *Judicia Domini vera, iustificalia in semetipsis* (Ps. xviii, 10), et cum recte om-

(a) Antea, eodem tamen sensu erat, respiciat.

nia iudicavit, ut non accipiat personam pauperis in iudicio, implebit praeceptum Domini: *Stetit in iudicio, sic et majorem iudicabit* (Prov. xviii, 1) audacter dicens: *Desideravi anima mea desiderare iudicia tua in omni tempore* (Ps. cxviii, 10). Et iterum: *Viam veritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus* (Vers. 30). Et in eodem psalmo: *Cognovi quia iustitia* [Al. iusta] *iudicia tua* (Vers. 75): et in tantam proficiet beatitudinem, ut intelligat iudicia Domini, quae sunt abyssus multa: et dicat cum Apostolo: *0 profundum divitiarum sapientiae et scientiae Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae illius* (Rom. ii, 33). Et in oratione commemorat: *Quoniam iudicia tua jucunda* (Psal. cxviii, 30). Post iudicium sequitur iustitia, quam qui habuerit, Christum liquido possidebit qui iuxta Apostolum factus est nobis iustitia, et sanctificatio, et redemptio (I Cor. i, 1) ut faciat iustitiam veram, nec personas (a) recipiat iudicio; sed de sua sciat in aliorum iudicio iustitia iudicandum. **205** Tertium est in montibus non comedere, quod Iudaei existant ad idololatricam pertinere peccatum. Crebro enim legimus in Regum et Paralipomenon libris: *Verumtamen ab ecclesiis non recessit. Adhuc populus immolabat in excelis adolebat incensum in sublimibus* (II Reg. xv, 22; Paral. xx), hoc Scriptura significante, quod in montibus lucisque, idolis hostias immolaverint, et thura succenderint. Nos autem dicemus comedere eum in montibus, qui dicit cum Pharisaeo: *Gratia ago tibi, Deus, quod non sum huic similis publicano: jejuno bis in sabbato: decimas de omni substantiae meae* (Luc. xviii, 12), etc. Et e contrario Publicanus audiens eum, qui dixerat: *Discite a me, quia, mitis sum et humilis corde* (Matth. xxi, 29), percutiat pectus suam manu, hoc est, pessimorum cogitationum thesaurum, et oculos ad caelum non audebat extollere. Sed et illud quod alibi dicitur: *Majora te non requiras, et fortiora te non scrutaris* (Ecclii. iii, 22), omnes hereticos arguit in montibus comedere superbiae et Ecclesiasticam despicer simplicitem, et nescire de se scriptum: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jacob. iv, 6). Quarto loco ponitur, et oculos suos non levaverit ad idola domus Israel, pro quibus Septuaginta cogitationes transtulerunt. Idola autem, id est, simulacra quae de suo corde finxerunt, omnes heretici faciunt, ad quae levant cordis oculos, qui falsitatem eorum atque mendaciam putaverint veritatem. Domus autem Israel simulacra dicuntur, quae repiuntur in Ecclesia; et per occasionem falsi nominis scientia, simplices quoque seducunt, ut philosophorum dogmata introducant in domum Israel, eorum scilicet qui Deum mentem conspiciunt. Quinto loco ponitur: et uxorem proximi sui non violaverit, sive contaminaverit, quod aperte adulterium quidem prohibet; sed ex eo quod additur, proximi sui, nisi omnis homo proximus intelligatur, videtur

esse praeceptum, ut ab amicorum nos abstinemus **206** uxoris; et inimicorum vero, et ignotorum conjuges libere polluamus. Proximus ergo omnis homo hominis accipiendus, iuxta parabolam Evangelii, quae a Salvatore proponitur, cuiusdam hominis qui Jericho [Al. Hierichum] descendens, a latronibus vulneratus est: quando interrogat Pharisaeus, qui fuerit proximus ejus, docens illum esse proximum, qui bene fecerit. Potest iuxta mysticos intellectus uxor intelligi sancti viri, sapientia, dicente Salomone: *Ama illum, et amplexabitur te: dilige illum, et custodiet te* (Prov. iv, 6). Quam contaminare desiderat, qui aliorum benedicti reprobandum, et facibus accensus invidia, sancta violat, casta corrupit, pura contaminat. Sextum est: Et ad mulierem, sive uxorem menstruata non accesserit. Per singulos menses, gravia atque torpenta mulierum corpora, immundi sanguinis effusione levantur. Quo tempore si vir coierit cum muliere, dicuntur concepti fetus (a) vitium seminis trahere: ita ut leprosi et elephantiaci ex hac conceptione nascentur, et foeda in utroque sexu corpora, parvitate [Al. privitate] vel enormitate membrorum, sanies corrupta degeneret. Praecipitur ergo viris, ut non solum in alienis mulieribus, sed in suis quoque, quibus videntur lege conjungi Scriptura dicente: *Crescite et multiplicamini, et replete terram* (Genes. i, 28), certa concubitus norint tempora, quando coeundo, quando ab uxoris abstinentium sit. Quod quidem et Apostolus et Ecclesiastes sonant: *Tempus amplexandi, et tempus longe fieri a complexibus* (Eccles. iii, 6). Caveat ergo et uxor, ne (b) forte victa desiderio coeundi illuciat virum, et maritus, ne vim faciat uxori, putans omni tempore subjectam sibi esse debere conjugii voluptatem. Unde et Paulus: *Ut noverit, inquit, unusquisque possidere vas suum in sanctitate et pudicitia* (I Thess. iv, 4). Pulchre in Xysti Pythagorici sententiosis dicitur: Adulter est (c) uxoris propria, amator ardentior. Quem librum quidam in Latina lingua **207** transferens, martyr Xisti nomine voluit illustrare: non considerans in toto volumine, quod in duas partes frustra divisit, Christi nomen et Apostolorum omnino reticere. Nec mirum, si gentilem philosophum in martyrem Et Romanae urbis episcopum transtulerit: cum Eusebii quidem Caesariensis primum pro Origene libro Pamphili martyris vocabulo commutavit, ut facilius tali laudatore libros impmissimos $\mu\epsilon\pi\iota\ \delta\epsilon\lambda\epsilon\gamma\acute{o}\nu$ (a) Hoc refer illam Aeneas Gazensis sententiam in Dialogo ante medium, $\epsilon\tau\epsilon\iota\ \chi\epsilon\iota\ \tau\acute{o}\nu\ \epsilon\beta\epsilon\tau\alpha\iota\ \tau\acute{o}\nu\ \nu\acute{\iota}\circ\sigma\ \mu\epsilon\tau\acute{\epsilon}\lambda\alpha\chi\alpha$, etc., quae sic habent Latine, Nam et hominis patrem ad iudicavit lapidationi, eo quod ob imtemperantiam purgationem conjugis non exspectaverit, unde materis redundanda, et turpissimus prolis mortuus exstitit. Vid. Levit. xx, 13.

(b) Hunc, ubi se cundis curis recognovit Martianeus, locum in Sup plemento post tomi v Praefationem, ex cod. Corbeien si litteris Longobardicis, ut ipse vocat, exarato ante annos octingentos, sic mutata, ne desiderio coeundi celet virum: de eo scilicet

A Romanis conciliaret auribus. Sequitur in loco septimo: Et hominem non contristaverit, sive, ut LXX transtulerunt, non oppresserit per potentiam. Quo vitio atque peccato nescio quis alienus sit. Et Egegyptii enim opprimebant Hebraeos per potentiam. Unde et Abave queritur, quare impius opprimat iustum (Abac. i). Atque utinam de solis hic dicatur qui foris sunt, et non de his qui intus. Solent enim et principes Ecclesiarum opprimere plebem per superbiam. De quibus scriptum est: *Principem te constituerunt, ne cleveris: esto inter eos quasi unus ex ipsis* (Ecclii. xxxiii, 1). Et salvator praecipit: *Qui vult inter vos esse primus, sit omnium minimus* [Al. novissimus] (Matth. xx, 27). Quod autem iuxta Hebraicam dicitur, et hominem non contristaverit, Apostolice congrui testimonio: *Nolite contristare Spiritum sanctum, qui habitat in vobis* (Ephes. iv, 30). Et in Evangelio quod iuxta Hebraeos Nazarei legere consueverunt, inter maxima ponitur crimina, qui fratri sui spiritum contristaverit. Si autem tristitia alterius interficit contristantem, quid de iniquitate et tyrannica mente dicendum est, qui illud convenit: *Quid gloriaris terra et cinis* (Ecclii. x, 9)? ut oblitus conditionis suae quomodo plenus pituitis, felle, stercoribus, et post paululum verbibus exarandis, ponatur in caelum os suum, et lingua ejus pertranseat usque in terram, et dicat cum vero Nabuchodonosor: *Ascendam in caelum, super sidera celsi ponam thronum meum, et ero similis Altissimo* (Isa. xiv, 12). Octavum est: Pignus debitori reddiderit. Non omni debitori, alioquin multis occasio recipiendorum pignorum, fiet divitiarum materia: sed ei debitori, de quo in lege scribitur, quod pauper sit, et proprium opponerit vestimentum, et ante solis occasum operimentum recipere debeat (Deut. xxv). **208** ne cruciatus frigore, clamet ad Dominum, qui ultor est ejus injuriam. Sin autem iuxta ea quae sequuntur, vestem esurientis dare debemus, et nudum operire vestimento (Ecclii. vi): quanto magis suum reddere, si tamen debitoris indubitata paupertas est? Possumus quoque pignus reddere debitori, quando ei, cui dilectione conjungimur, et qui nobis debet mutuam commensuram, reddimus pignus suum, nihil debiti eum apud nos ultra retinentes. Nonnum possidet locum: *Per vim nihil rapuerit, sive iuxta Septuaginta, rapinam non rapuerit*. Deraptoribus et Apostolus loquitur, quod inter caeteros peccatores ne vescendum quidem cum hujuscemodi sit: omnisque rapina mixta violentia est (I Cor. vi). Nisi quo laborat, menstro.

(c) De hoc Xysti libello, quem Rufinus Latine explicavit, recolo quae in Epist. 138, num. 3, et Comment. in Jerem. cap. xxi, replicat S. doctor, quae nos ibi annotavimus. Una haec ejus laudatoria sententia sub numero 138, ita effertur: Adulter enim proprie uxoris est impudicus omnis, vel amator ardentior. Paria habet Athenagoras Legatione pro Christianis, et Clemens Alexandrinus in Pedagogico II, cap. 10. Quin et Pablius Syrus ex ethnicis. Dictum quoque illud de Obliquo notissimum est,

Uxoris moechus cooperat esse suae,

enim vis fuerit illata, rapina non proficit. Est autem et sancta violentia, rapinaque optabilis, de qua scribit et Evangelium: *A diebus Joannis Baptistae regnum caelorum vobis patitur, et violenti diripiunt illud* (Matth. xi, 12). De qua et Judas frater Jacobi loquitur: *Et alius quidem de igne (a) rapit: aliorum vero qui judicantur miseremini* (Juae 23). Et e contrario adversariae potestates in perniciem eorum quos rapiunt, praedam rapere festinant. Quod significat et Jacob, dicens: *Bestia mala comedit eum: bestia mala rapuit Joseph* (Genes, xxxvii, 33). Unde et oves Domini quae sequuntur eum, non rapiuntur de manibus ejus. Et ipse dicit: *Pater quod dedit mihi, omnibus majus est, et nemo potest rapere de manu* [Al. addit *mea*] *Patris mei* (Joan. x, 29). Ex quo perspicitur, una Patris Filiique potestas, virtus atque substantia. Si enim de Filii manu, quae dedit Pater, nemo potest rapere, et haec eadem in Patris manu sunt quae non rapiuntur ab eo, liquido comprobatur, omnia Patris et Filii esse communia, et in Filii manu tenere Patrom, sicut Patris manu tenentur quae Filii sunt. Decimum est: Panem suum esurientem dedit. Per quod docemur elemosynam non saturis faciendam, sed esurientibus: nec dandum panem his qui reuclant plenitudine, sed his qui inanitate cruciantur. In pane autem omnis concluditur cibis. Et significanter dicitur, *suum*: ne de rapinis, et usuris et alieno malo quesitum panem, veritatem in misericordiam: *Redemptionem enim animarum viri* (Prov. xiii, 7), **209** *proxiae divitiae*. Quod multos facere conspicimus, clientes et pauperes, et agricolas: ut taceam de militum et iudicum violentia, qui opprimunt per potentiam, vel furta committunt, ut de multis parva pauperibus tribuant, et in suis sceleribus gloriantur. Publiceque diaconus in Ecclesiis recitet offerentium (b) nomina: tantum offert illa, tantum ille pollicitus est, placentque sibi ad plausum populi, torquente eos conscientia. Damusque materiam miseris, ut gaudeant, ad ea quae tribuunt, et non lugeant ad ea quae rapuerunt. Melius autem est ut intelligamus panem iustum cum esse qui dicit: *Ego sum panis vivus, qui de caelo descendi* (Joan. vi, 51); et quem in oratione nobis tribui deprecamur: (c) *Panem nostrum substantivum, sive superentium ad nobis* (Matth. vi, 11); ut quem postea semper accipitur sumus, in praesenti saeculo quotidie mereamur accipere. Hunc panem iustum esurientibus tribuit, de quibus scriptum est: *Beati qui esuriant et sitiunt* (Matth. v, 6). Quia qui iustus est, communem omnium panem, suum facit proprium, qui defecerat in Judea, propheta dicens: *Auferam ab eis fortitudinem, sive baculum*

(a) Penes Rabanum, de igne rapientes, alii ad eum miseremini in timore.

(b) Quam hic Hieronymus suggillat consuetudinem, recitandi offerentium nomina, etiam per id fere temporis Innocentius I episcopus ad Decentium, num. 5, improbat, edicens ut fidelium oblationes Deo, non populo, nec publica diaconi recitatione, sed tacita sacerdotis oratione commendentur. Eius praecipuum

A panis. Hoc quod loquimur, si tamen Christi sumus immo quod propheta commemorat panis credentium, est et esurientium. Qui omnino non dandus est his, qui manducaverunt et biberunt et saturati sunt, et incrassati calcitraverunt, de quibus dicitur: *Vae qui saturati estis nunc, quia esurietis* (Luc. vi, 25), nec evomant illum, dicente Salomone: *Evomet enim et contaminabit sermones tuos bonos* (Prov. xxiii, 1). Quod alii verbis Salvator loquitur: *Ne detis sanctum canibus: neque mittatis margaritas vestras ante porcos* (Matth. vii, 6). Undecimum possidet locum: Et nudum operuit vestimento. Qui sermo iuxta superioris versiculi explanationem, dupliciter disserendus est: ut et nudis tribuamus operimentum, Salvatore dicente: *Nudus eram, et operuistis me* (Matth. xxv), et nudis fide atque virtutibus tribuamus vestimentum Christi, de quo scriptum est: *Quotquot enim in Christo baptizati estis, Christum induistis* (Galat. iii, 27). Hoc vestimento nudus **210** erat, qui vestem non habens nuptiale, projectus est de convivio. De hac nuditate, et ad Jerusalem Dominus loquitur: *Tu autem eras nuda et confusione* [Al. *confusio*] *plena* (Supra xvi, 7). Duodecimum numerum tenet: Et ad usuram non commodaverit, sive ut LXX transtulerunt, pecuniam suam ad usuram non dedit. In Hebraeo cunctarum specierum usura prohibetur: in LXX tantum pecunie. Juxta quod et in quarto decimo psalmo scriptum est: *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram* (Psal. xiv, 5). Et quomodo dicitur: *Fabri tuo non fenerabis, alieno autem fenerabis* (Deut. xv, 6, et xxiii, 10). Sed vide profectum: In principio Legis a fratribus tantum fenus tollitur; in propheta ab omnibus usura prohibetur, dicente Ezechiele: *Pecuniam suam non dedit ad usuram*. Porro in Evangelio virtutis argumentum est, praecipiente Domino: *Feneramini his a quibus non speratis recipere* (Luc. vi, 35). Sequitur in tertio decimo loco: Et amplius non acceperit. Putant quidam usuram tantum esse in pecunia. Quod previdens Scriptura divina, omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non recipias quam dedisti. Solent in agris frumenti et milii, vini, et olei, ceterarumque specierum usurae exigi, sive ut appellat sermo divinus, *abundantiae*: verbi gratia, ut hyemis tempore decem decem modios, et in messe recipiamus quindecim, hoc est, amplius partem mediam. Qui iustissimum se putaverit, quartam plus accipiet portum, et solent argumentari ac dicere: Dedi unum modium, qui satius fecit decem modios. Nonne iustum est, ut modium modium de meo plus accipiam, cum ille me liberalitate, novem et semis de meo habeat? *Nolite errare*, inquit Apostolus, *Deus non iridetur* (Galat.

Francofordiense concilium an. 794 instauravit, editio decreto, de non recitandis nominibus antequam oblatio offeratur.

(c) Substantivum hic vocat et superentium panem, quem alibi *superabundantem, peccatorem, praecipuum et crastinum* intelligit. Vide haec de re commentarium cruditissimum in Matthaei caput sextum Mart.

vi, 7). Respondeat enim nobis breviter fenerator misericors: utrum habenti dederit, an non habenti? Si habenti, quid dare non debueral, sed dedit quasi non habenti. Ergo quare plus exigit quasi ab habente? Alii pro pecunia fenerator solent munuscula accipere diversi generis, et non intelligunt (a) usuram appellari et superabundantiam, **211** quidquid illud est, si ab eo quod dederit, plus acceperint. Quartus decimus gradus: Ab iniquitate, ait, averterit manum suam, ut omni opere fugiat iniquitatem. Non enim solum manu, sed et aliis membris committitur iniquitas, dicente Salomone: *Iniqua labia procul a te remove* (Prov. iv, 24). Et in Psalmis: *Iniquitatem in excelsis locuti sunt* (Ps. lxxii, 8). Pes quoque currit ad iniquitatem, et oculus si alienam mulierem concupiscat, nec sit ejus imitator, de quo dicitur: *Iniquitatem non fecit, et dolus non est inventus in ore ejus* (Isa. liii, 9). Unde et de iniquo mammona jubemus facere nobis amicos, qui nos in aeterna recipiant tabernacula. Quintum decimum est: Judicium verum fecerit inter virum et virum, sive proximum suum. Qui videtur idem sonare quod primum, ubi scriptum est: *Si fuerit iustus, et fecerit iudicium*; sed addita veritate iudicii: quod facit inter virum et virum, sive proximum suum, *inter virum et virum* virtutum. Unde et in Proverbiorum exordio, post multa praecipia, correptio infertur iudicii. *Scire, inquit, sapientiam et disciplinam, et intelligere verba prudentiae, suscipere versusus sermonum, et nosse iustitiam verum, et post omnia corrigere iudicium* (Prov. i, 2, 3). Quamobrem et Apostolus (I Cor. vi) reprehendit eos qui in Ecclesia constituti sunt, quod habeant inter se iudicia, minimusque eligunt, atque contempnus, qui iuxta Evangelium primus est, ut iudicet inter virum et virum, qui destruxit ea quae parvuli sunt, et pervenit usque ad perfectum virum; et tamen majori sententia indiget, ut possit ad veritatem iudicii pervenire. Sequitur in sexto decimo loco: In praecipis meis ambulaverit. Et in decimo septimo: Iudicia et justificationes meas custodierit, ut faciat ea, factaque custodiat. Quorum utrumque multiplicem habet intelligentiam, si velimus omnia legis mandata replicare, in quibus praecipia Domini, et in quibus justificationes esse dicuntur. **212** Plenus est praceptorum et justificationum centesimus octavus decimus psalmus, et ex parte octavus decimus, in quo scriptum est: *Iustitia Domini recte, laetificantes corda,*

(a) In eo igitur usurae censetur iniquitas, quod quis supra quod dedit accipiat. Verissima haec autem sancti doctoris sententia tot supra atque infra exemplis atque argumentis munita penitus evellit novum dogma, de libera feneratori per civicas, quas vulgo *Cambiales* vocant; litteras facultate, omnesque frivolas et a Christiana charitate alienas rationunculas, quas suae oblundant avaritiae (quod summopere dolendum est) nuperi feneratores Christiani, nihil esse ostendit. Ut enim se a legum poenis calidè extimant simulatis contractibus, Deus, inquit Hieronymus ex ore Apostoli, non iridetur. Usura appellatur superabundantia, quidquid illud est, si ab eo quod dederit, plus acceperint. Jam vero audiant qui fortunas suas fenoribus quotidie augent, Hiero-

A et praecipium Domini lucidum, illuminans oculos (Ps. xvii, 9). In quo quarritur, quomodo in hoc eodem propheta dixerit Deus: *Dedi eis justificationes non bonas, in quibus non vivant in eis* (Infra xx, 28). Facillique responso est plenior in consequentibus, non vivere Judeos sequentes occidentem litteram, et vivere Christianos intelligentes spiritum vivificantem. Longum est, si voluerimus probare testimonium, ubi praecipia Domini, et ubi justificationes esse dicantur, et quibus singula, vel diversitatibus, vel obscuritatibus involvantur. Unde et in praesenti loco infertur: *Hic iustus est, vita vivet, ait Dominus Deus*. Ius hic fecerit, et illa non fecerit, nequamque punietur delictis patris, sed suis vivet virtutibus.

(Vers. 10 seq.) *Quod si genuit filium latronem, effundentem sanguinem, et fecerit unum de istis* (sive ut LXX transtulerunt, *et fecerit peccata: in via patris sui iusti non ambulaverit*), *et haec quidem omnia non facientem, sed in montibus comedentem, et uxorem proximi sui pollutantem, egerum et pauperem contristentem* (sive opprimentem, rapientem rapinas, pignus non redentem, et ad idola levantum oculos suos, abominationem facientem, ad usuras dantem, et amplius accipientem, nunquid vivet?) *Gum universa detestanda haec fecerit, non morietur: sanguis ejus in ipso erit*. Pro latrone in Hebraico scriptum habet PHARIS (פ"ר), quod Aquila secunda edidit, peccatorem; Symmachus, transgressorem, Septuaginta et Theodotio pestilentem interpretati sunt. Quomodo autem pestilentia morbos creat, et passim regiones in quibus incubit, vastare consuevit, sic pestilens homo universa populatur. Dicamusque primum iuxta historiam, ut scialis iniquitates patrum non redundare ad filios. Si iustus fecerit quae superior sermo per ordinem tenuit, vita **213** vivet. Quod si genuerit filium recedentem a Domini servitute, et patris virtutes vitis commutantem, ut faciat quae ille non fecit, et non faciat quae ille operatus est: numquid vivere poterit? Certe non vivet, sed erit reus sanguinis sui. Porro iuxta intelligentiam spirituales iustus vir Ecclesiasticus, si fidem Evangelicum predicaverit, et filius ejus atque discipulus haeretico fuerit errore deceptus, vocabitur pestilens. De quo et in primo psalmo scribitur: *Et in cathedra pestilentiae non sedit* (Psal. i, 1). Et in proverbis, confidens et procaax, et superbus pestilens appellatur (Prov. xxxiii). Iste effudit sanguinem deceptorum, et omnia

nymania geminum S. Leonis Magni testimonium ex Sermone 16: *In iusto, inquit, et impudens avaritia, quae beneficium se dicit prestare cum decipit; non credit Deo veraciter promittenti; et credit homini trepidè paciscenti: dumque certiora existimat praesentia quam futura, merito in hoc frequenter incurrit, ut ei cupiditas iniusti lucri, non iniusti causa sit damni. Unde quilibet sequatur eventus, mala semper est ratio feneratoris, qui pecuniam et minuisse, et auferre, peccatum est: ut aut miser sit amittendo quod dedit, aut miserior accipiendo quod non dedit. Fugienda prorsus est iniquitas fenoris, et lucrum, quod omni caret humanitate, vitandum est... Fenus pecuniae funis est anima.*

(b) Ad illud iuxta Hebraicum Vulgata, *Non vivet, quod et Rabanus olim legit, et Victorius de more sufficit.*

in se peccata congeminat; comedens in montibus superbia, et Ecclesiam proximi sui polluens, egenos et pauperes in scientia Scripturarum contristans, opprimens atque supplantans: rapinam rapiens, eos quos de Ecclesia seduxerit: pignus non reddens, quod a magistro acceperat, ut implet quod scriptum est: *Gratis accepistis, gratis date* (Math. x, 8). Et ad idola atque simulacra, quæ de suo corde fixit, levans oculos suos, cunctasque faciens abominaciones: et dans ad usuram pecuniam, ut errorem magistri (a) discipulorum augeat diligentia; et repens ab his quibus tribuit, amplius quam dederat: certe vivere non poterit, sed in suo sanguine morietur.

(Vers. 14 seqq.) *Quod si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui quæ fecit, timerit, et non fecerit similiter* [Vulg. simile eis]: *super montes non comederit, et oculos suos non levaverit ad idola domus Israel, et uxorem proximi sui non violaverit, et virum non contristaverit, pignus non retinuerit, et rapinam non rapuerit, panem suum esurienti dederit, et nudum operuerit vestimento, a pauperis injuria avertit manum suam, usuram et superabundantiam non acceperit, iudicia mea fecerit, in præceptis meis ambulaverit: hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita vivet. Pater ejus, (b) qui calumniatus, et vim fecit fratri, et malum operatus est in medio populi sui: hic mortuus est in iniquitate sua. Nec, inquit, miremini, si justus viri filius declinat ad vitia atque peccata, morte morietur. Cum eontrario filius peccatoris et impij, 214 si viderit perversitatem viarum patris sui, et converterit se, ut mala non faciat et faciat bona, reus paternorum scelerum non teneatur. Quod et in nobis accipi potest, quibus in Psalmis dicitur: *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum, et domum patris tui: et concupiscet rex decorem tuum* (Ps. xlv, 11). Et qui de gentium sumus stirpe generati, ut relinquamus parentum crimina, et faciamus iudicium atque justitiam, et vivamus in ea. Repetit itaque quæ supra latius prosecuti sumus. Et ideo breviter cuncta perecurramus, ad illa quæ obscuriora et nova sunt transire cupientes.*

(Vers. 19, 20.) *Et dicitis: Quare non portavit [Al. portavit] filius iniquitatem patris? Videlicet, quia filius iudicium et justitiam operatus est, omnia præcepta mea custodivit et fecit illa: vita vivet. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Filius non portavit iniquitatem patris: et pater non portavit iniquitatem filii. Justitia justus super eum erit, et impietas impij erit super illum.* Solvit questionem, quam e contrario poterat audire opponere. Soletis, ait, dicere: Quare filius justus non portavit iniquitatem patris? Ad quæ ipse respondet: Videlicet, quia filius bene operatus est, et patris delicta non fecit. Justumque

(a) Antea minus commodo sensu, et adversantibus mss. erat discipulorumque.

(b) Habanus et Victorius, quia cum Vulgata et Hebraico, ex quibus iidem libris mox Victorius ecce, hic legit.

est, ut quomodo peccator in suo scelere moritur; sic justus in suis vivat virtutibus: et moriatur anima quæ peccaverit; et vivat quæ Dei præcepta custodierit.

(Vers. 21, 22.) *Si autem impius egerit penitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, et custodierit universa præcepta mea, et fecerit iudicium et justitiam: vita vivet, et non morietur. Omnium iniquitatum ejus quas operatus est, non recordabor.* In tantum, ait, peccata patrum ad filios non redundant, nec justum filium sceleratus prægravat pater: neque alii pro aliorum sceleribus puniuntur, ut ipse unus atque idem qui prius impius fuit atque peccator, si postea egerit penitentiam, et ad meliora conversus pristina peccata deleverit, non iudicetur vetustate peccati: sed in meum suscipiat gregem, innovatione virtutis. Simulque considerandum, qualem impius et peccatorem suscipiat penitentem. Si ab omnibus, inquit, 215 peccatis suis quæ operatus est, avertierit, et custodierit universa præcepta Domini, quo scilicet omnia crimina derelinquat, et cunctas virtutes sequatur: si omnia bona fecerit, et cuncta deseruerit mala; et ego omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, obliviscar.

(Vers. 23.) *In justitia sua, quam operatus est, vivet. Non tam mea quam sua vivet justitia: licet justitiæ meæ sit, bonis bona, et malis mala reddere. Numquid voluntatis meæ est mors impij, dicit Dominus Deus: et non ut convertatur a viis suis, et vivat? (I. Tim. ii.) Ergo Domini voluntatis est, omnes salvos fieri, et ad notitiam veritatis venire. Ubicumque autem Dei videtur severa et truculenta sententia, non homines, sed peccata condemnat.*

(Vers. 24.) *Si autem avertit se justus a justitia sua, et fecerit iniquitatem secundum omnes abominaciones quas operari solet impius: numquid vivet? Omnes justitiæ ejus quas fecerat non erunt in memoria* [Vulg. recordabuntur]. In prævaricatione quæ prævaricatus est, et in peccato suo quo [Vulg. quod] peccavit, in ipsis morietur. Sicut justum antea peccatorem non prægravant antiqua delicta: sic peccatorem qui prius justus fuerit, non juvant veteres justitiæ. Unusquisque enim in quo invenitur, in eo judicabitur.

(Vers. 25.) *Et dixistis: Non est æqua via Domini. Audite* [Vulg. addit ergo], *domus Israel: Numquid via mea non est æqua: et non magis via vestre pravæ sunt? Reddit causas quare Domini justa sententia sit. Pulsis me, ait iniquum, ut peccata patrum reddam filiis* (Deut. xxiv); et aliis comedentibus uvam acerbam, aliorum dentes obtupescent [Jerem. xxxi]? Ecce unusquisque in suo peccato moritur, et in sua justitia vivificatur: in utroque non præterita, sed presentia [judicatur] (c). Quin potius vestra iniqua sententia est, qui putatis parabolam non esse parabolam:

(c) Victorius verbum, *judicantur*, quo sine imperfecta sententia videbatur, ipsismet Hieronymi opus supplet acceptum ex cap. xxxv infra, ubi: *Deus non præterita in utroque judicare, sed presentia, dicitur.*

sed sic eam accipitis, quasi historie veritatem, ut A aliorum scelera in aliis puniantur.

(Vers. 26.) *Cum enim avertit se justus a justitia sua et fecerit iniquitatem, morietur in eis. In iniquitate [Vulg. injustitia] quam operatus est morietur.* Potest et hoc intelligi: Justus prius populus Israel, avertit se a justitia sua, quia justitiæ reliquit auctorem, et fecit iniquitatem, Dei Filium 216 denegando. In peccato atque scelere quod operatus est morietur: non in pluribus, sed in uno, hæredem interficiens, ut perderet hereditatem.

(Vers. 27, 28.) *Et cum avertit se impius ab impietate sua quam operatus est, et fecerit iudicium atque justitiam, ipse animam suam vivificabit. Considerans enim vertit* [Vulg. et avertens] *se ab omnibus iniquitatibus suis quas operatus est, vita vivet, et non morietur.* E contrario, ait, gentium populus non habens notitiam Dei, et impius, si se avertit ab impietate sua, quam prius operatus est in idololatria, et fecerit ea quæ Israeli lego præcepta sunt: ipse prius mortuus vivificabit animam suam. Vidensque se interisse in iniquitatibus quas operatus est, crederet in eum qui dicit: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. xiv, 6): vita vivet, et non morietur.

(Vers. 29.) *Et dicunt filii Israel: Non est æqua via Domini. Numquid via meæ non sunt æque, domus Israel: et non magis via vestre pravæ? Usque hodie Israel blasphemal Deum, quæ populum suum reliquerit, et iniquitatem assumpserit multitudinem. Quos arguit Dominus, quod via eorum pravæ sint, Domini autem justa sententia, ut perditis colonis prioribus, alios in vineam suam mittat agricolas. Quod intelligi in Evangelij parabola, dixere Judæi: *Non erit istud* (Luc. xx, 16).*

(Vers. 30.) *Idcirco unumquemque juxta vias suas iudicabo, domus Israel, ait Dominus Deus. Sive de gentium multitudinem, sive de Israeli populo sint qui iudicantur: Non est personarum acceptio apud Deum* (Coloss. ii, 25), sed unusquisque sua coramabitur fide: et impietate atque infidelitate damabitur.

(Vers. 31.) *Convertimini et agite penitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas. Projicite a vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis. Proprie ad Israel iste sermo dirigitur, ut agant penitentiam, et relinquunt iniquitates, sive prævaricationes suas, quibus in Deum prævaricati sunt. Potest autem et ad utrumque populum intelligi: ut et Israel, et gentium turba, sua vitia derelinquens, convertatur ad eum qui possit sanare contritiones suas.*

Et facile vobis cor novum, et spiritum 217 novum. Ut vetustatem litteræ deserentes, vivatis in novitate spiritus. Cor novum Israelis, est credere in eum quem prius negaverat. Cor novum gentium, et idola derelinquere, et mortuorum cultura contempta, credere in eum qui est Deus viventium.

Et quare moriemini, domus Israel? Melius est, ut supra diximus, exhortationem hanc in qua scriptum

est: *Convertimini, et agite penitentiam*, super persona accipere Judæorum, quos non vult mori, et quibus nunc loquitur: *quare moriemini, domus Israel, qui habetis patres Abraham, Isaac et Jacob, de quibus scriptum est: Deus vivorum, et non mortuorum* (Marc. xii, 27). Cur vestro vitio moriemini, avertit se a justitia sua, quia justitiæ reliquit auctorem, et fecit iniquitatem, Dei Filium 216 denegando. In peccato atque scelere quod operatus est morietur: non in pluribus, sed in uno, hæredem interficiens, ut perderet hereditatem.

(Vers. 32.) *Quia nolo mortem morientis* (Al. peccatoris), *dicit Dominus Deus: revertimini, et vivite. Nolo, inquit, vos mori, quos in salutem genui. Filios enim genui, et exaltavi: ipsi autem spreverunt me* (Isa. i, 2). Revertimini ergo, et vivite. Non dicitur revertimini, nisi his qui prius cum Deo fuerant, et postea ejus deseruere comitatum. Et vivite per penitentiam quam estis mortui per peccatum. Igitur Israel, quia non revertitur ad pristinum statum, mortuus esse credendus est.

(Cap. XIX. — Vers. 1 seqq.) *Et tu assume plantatum super principes Israel, et dices: Quare mater tua lecani inter leones cubavit? in medio leonculorum enutrit catulos suos. Et eduxit eum de leonculis suis, leo factus est: et didicit capere prædam, hominibus comedere. Et audiverunt de eo gentes, et non absque vulneribus suis ceperunt eum, et adduxerunt eum in catenis in terram Egypti. Quæ cum vidisset quoniam infirmata est, et perit expectatio ejus, iuit unum de leonculis suis, leonem constituit eum. Qui incedebat inter leones, et factus est leo. Didicit capere prædam, et homines decorare. Didicit viduas facere, et civitates eorum in desertum adducere, et desolata est terra, et plenitudo ejus, a voce rugilus illius. Et convenerunt adversum eam gentes undique de provinciis et expandierunt super eum rete suam: in vulneribus eorum captus est. Et miserant eum in caveam, in catenis adduxerunt eum ad regem Babylonis, miseruntque eum in carcerem ne audiveret vox ejus ultra super montes Israel. LXX: Et tu accipe lamentum super principem Israel, et dices: Quid mater tua catulus 218 in medio leonum facta est? in medio leonum multiplicavit catulos suos. Et exsilivit unum de catulis ejus: leo factus est, et didicit rapere rapinas: homines comedit, et audiverunt contra eum gentes. In corruptione eorum captus est, et adduxerunt in chamo in terram Egypti. Et cecidit quoniam albus esset ab ea, et perisset substantia ejus, et tulit alium de catulis suis, leonem constituit eum: et conversabatur in medio leonum. Leo factus est, et didicit rapere rapinas: homines comedit, et pascabatur in avidacia sua, et civitates eorum ad deser. unum adduxit, et ostavit terram et plenitudinem ejus a voce rugilus sui. Et dedit super eum gentes per circuitum de regionibus: et expandierunt super eum retia sua. In corruptione eorum captus est, et posuerunt eum in chamo, et in cavea venit ad regem Babylonis, et introduxerunt eum in carcerem: ut non audiret vocem ejus ultra super montes Israel. Scio me in hoc loco multiplicem legisse explanationem, et tantis obscuritatibus impeditam, ut non tam aperuerit, quam involverit lectionem, dnm universa*

que scripta sunt, refert ad contrarias fortitudines, et in caelesti Jerusalem leones et bella describit: quomodo alter eorum captus sit, et rursus in locum ejus alius constitutus, multa que ponit testimonia: diabolum, et comites ejus, leones appellari solere, ut est illud de apostolo Petro: *Adversarius noster diabolus quasi leo rugiens circumit, et quaerit quomodo possit intrare* (I Petr. v, 8); et de Psalmis: *Ne tradas bestiis animam confitentem tibi* (Psalm. LXXII, 19). Certe ubi ad historiam venit, dicit Johanan filium Careæ ductum in Ægyptum: qui quomodo fugiens cum paucis leo appellatus sit, scire non possum: et alterum leonem Sedeciam, qui et ipse ductus in Babylonem sit. Nos autem istiusmodi explanationes lectoris arbitrio relinquentes, dicemus captivitate vicina, prophetam non tam futura vaticinari, quam narrare preterita. Post leonem enim Sedecia annum (siquidem statim in consequentibus legitur: *Et factum est in anno septimo, in quinto mense, decima mensis*) assumitur planctus super principem, vel principem Israel, et dicitur: *Quare mater tua læna inter leones cubavit?* Planctus igitur super principem est, omnes videlicet qui de Josie stirpe generati sunt. Mater principum Jerusalem læna appellatur, que leonculos 219 genuit et nutrit: unumque de leonculis suis eduxit, et fecit leonem, Joachaz significans filium Josie, quem Necho Pharaon duxit in Ægyptum, et pro eo constituit Joacim. Quo mortuo, Jechonias filius ejus rex constituitur, cum matre et optimatibus civitatis a Nabuchodonosor ductus est in Babylonem: de quo nascitur Salathiel, pater Zorobabel, qui ex eo quod in Babylone natus est, nomen accepit (IV Reg. xxiii). Perspicuumque est sub metaphora læne, leonculorum, et leonis, rursumque alterius leonis, illa describi que eo tempore jam facta erant, quo hæc propheta dicebat. Postquam enim Jerusalem eduxit de stirpe regia Joachaz filium Josie, et constituit in regem, tam crudelis in brevi existit tempore, ut tropologicè cepisse prædas, et homines devorasse memoretur. Ad quem cum venisset Ægyptus, cedit eum non absque vulneribus, sive in fovea, ut proprie in Hebraico continetur: ut conservet tropologicam captionem leonum, qua semper in foveis capi solent. Et adduxit eum in chamo sive in catenis in terram Ægypti, ibique mortuus est. Quod cum vidisset mater ejus Jerusalem, que eum genuerat, que nutrierat, que constituerat in regnum, quod perisset expectatio ejus, tuli de aliis regibus Jechoniam, filium Joacim, et constituit in regem. Qui et ipse præcessoris imitatus crudelitate, sub leonis feritate describitur, quod homines devoravit, multas viduas fecerit, ad desertum adduxerit civitates; et ad vocem rugitus ejus terra sit universa provincia, ita ut conveniret ad eum gentes, et expanderet super eum rete suum,

(a) Pro in Victor. inter rescribit ex Hebr. וְלִי-בְרִי, et Vulg. Græcoque ἐν μέτω. Paulo quoque post sicavit, pro sticavit, quemadmodum et Rabanus.

et in fovea caperent, et mitterent eum in caveam, et in catenas, non quod hoc Jechonie factum sit, ipse enim se tradidit regi Babylonio, et in Chaldeam asportatus est; sed ut leonis servetur translatio, qui capitur in foveis, catenisque constringitur, et in caveis reservatur. Alioquin juxta historiam: hoc de Sedecia legitur, qui post Jechoniam rex Jerusalem constitutus est. Et hæc fecit occasio, ut quia catenæ leguntur, et caveæ, et carcer nominatur, Sedeciam potius quam Jechoniam plerique intelligant. Servatus igitur in carcere est, 220 nec interfectus, et tantummodo sublatus a regno. Cæterum Sedeciam cæcum ductum in Babylonem, ibique statim occisum, narrat historia.

(Vers. 40 seqq.) *Mater tua quasi vinea in sanguine tuo super aquam plantata: fructus ejus et frondes ejus creverunt ex aquis multis. Et facta sunt et virgæ solidæ in sceptris dominantium, et exaltata est statura ejus (a) in frondes. Et vidit altitudinem suam in multitudine palmitum suorum: et evulsa est in ira, in terraque projecta, et ventus urens sticcabit fructum ejus: emarcuerunt, et arefactæ sunt virgæ roboris ejus, ignis comedit eam. Et nunc transplantata est in desertum in terra invia et sitiens. Et egressus est ignis de virga ramorum ejus, qui fructus ejus comedit, et non fuit in ea virga fortis, scriptum dominantium: planctus est, et erit in planctum. LXX: Mater tua quasi vinea, sicut flos in malis granatis in aqua plantata. Fructus ejus et germen illius factum est ea quæ multa. Et facta est et virga fortitudinis in tribum ducum: et exaltata est magnitudo sua in medio propaginum. Et vidit magnitudinem suam in multitudine palmitum suorum, et contrafacta est in furore: in terram projecta est, et ventus urens arefecit electa ejus. Vindicati sunt, et arefacta est virga fortitudinis ejus. Ignis consumpsit eam, et nunc plantaverunt eam in deserto in terra sine aqua, et exivit ignis de virga electorum ejus, et comedit eam, et non erit in ea virga fortitudinis. Tribus in parabolam lamentationis est, et erit in planctum. Diversis sermonibus una res dicitur. Et quomodo in superioribus legitur Jerusalem pulchram mulieri comparatam, et rursus lænæ que in cubili suo leones nutriet, sic nunc viti vel vineæ pulcherrimæ comparatur, que super aquas plantata sit multas, et idcirco humore nutriti palmites in tantum increverint, ut unus palmes, quem Scriptura virgam solidissimam, sive fortissimam nuncupat, profecerit in sceptris dominantium. Pro quo vertere Septuaginta, in tribum ducum, ut scilicet reges ex ea fierint. Tante autem erat ipsa vinea pulchritudinis, ut splendor viroris ejus, floribus mali punici cœquaretur, quod in Hebraico dicitur quasi vinea in sanguine tuo, rubore florum sanguini comparato, exaltata 221 ergo vinea erecta: *Quia superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jac. iv, 6), evulsa est in furore Domini in terramque projecta, ut ruinas*

Jerusalem, elegans vitis translatio custodiret. Quamvis enim pulchra sit vinea, et longis propaginibus extendatur, sit hastilia calamosque subtraxeris, terra juncata, aresecit calore, maxime si ventus urens, quem Græci κακιστονα vocant, sicaverit fructum ejus, ut emarecset, et quasi ignis cremetur ardoribus. Quod autem in Septuaginta additum est: *Vindicati sunt*, pro eo quod in Hebraico scriptum est, *emarcuerunt*, quam consequentiam habere possit, scire non valco. Illa igitur vinea tante ubertatis, et fructuum, tantæque pulchritudinis, quomodo nunc transplantata est in desertum, in terra invia et sitiens? Significat autem terram Babyloniæ ad quam translata sunt, vel Ægyptum, quo confugerunt, aut ipsam terram Judæam, in qua pauci pauperes remanserunt, quibus præfectus erat Godolias [Al. Golithas], ut congregaret et regeret reliquias populi (IV Reg. xxv). Contra quem surrexit de stirpe regia, et de virga ramorum vineæ Ismael, qui interfecit eum in Maspha [Al. Masephah], et comedit omnem fructum vineæ, et exinde non fuit in ipsa vinea virga fortis, et sceptrum dominantium (Jerem. xl et xli). Nullus enim remansit de regibus qui populum gubernaret, sed cum Joannam filio Careæ ad Ægyptum confugerunt. Idcirco planctus est, et parabola lamentationis, ut plangatur regium genus quod in Judæa ultra cessavit, donec veniret cui repositum est: *Et ipse erat expectatio gentium* (Genes. xlix, 10). Ex quo perspicuum est, et superiore lectionem, in qua dicitur: *Quare mater tua læna inter leones cubavit?* et hanc in qua scriptum est: *Mater tua quasi vinea in sanguine tuo super aquam plantata*, ad Jerusalem pertinere, que perdidit leones et palmites suos, et non remansit in ea virga que consurgeret in tribum, sive in sceptris dominantium. A planctu enim incipit, et finitur in planctu. Assume planctum super principes Israel. Hoc est, in principio et nunc in fine, planctus est; et lamentatione, planctusque parabole stirps regia prosequenda. Porro secundum 222 anagogem, quod alii ad colostem referunt Jerusalem, ut dicant ex ea in istam vallem lacrymarum plurimos corruisse, et reges esse desisse, et vineam quondam pulcherrimam vento urente siccatam, ita ut nullus in ea virentium palmitum remanserit, quam postea sub urbis figura plangat Jeremias, nos intelligimus (Math. xxiv) super Ecclesiam, eo quod in novissimo tempore multiplicata iniquitate, refrigerat [Al. refrigerat] charitas multorum: ita ut probentur si fieri potest etiam electi Dei, et principes ejus capiantur retibus diaboli, qui non sit unius regis captione contentus, sed quotidie reges et principes capere festinet, secundum illud quod scriptum est: *Exce ejus electa* (Abac. i, 16). Palmites quoque Ecclesie qui dudum floribus et rubori sanguinis æquabantur, postea vento (a) siccentur. Quam expositionem et Evangelii quoque parabola sonat,

(a) Addit cum Rabano Vatic. ms. urente.

(b) Violentior ab Vulgate textum, sederunt. Hebraice וישבו.

in qua solo orbe, ea que germinaverant, æstuavevunt, et repente siccata sunt (Marc. iv); ita ut vix remaneant unus e palmibus qui consurgant in virgam, et dignus populi princeps fiat. Quod aliis verbis loquitur Amos: *Inducam famem et sitim super terram: non famem panis et sitim aquæ, sed famem audiendi sermones Dei* (Amos vii, 11). Unde debemus plangere, et lamentari super principes Israel, quorum vilio et superbia Judæa deserta, et capta est Jerusalem.

(Cap. XX. — Vers. 1.) *Et factum est in anno septimo, in quinto, in decima mensis, venerunt viri de senioribus Israel, ut interrogarent Dominum, et (b) sequebantur coram me.* Post undecim menses, et quinque dies superioris visionis, rursum comense fit ad prophetam, postquam venerunt viri de senioribus domus Israel, ut interrogarent Dominum et sederunt coram eo. Hanc autem fuisse consuetudinem populi Israel, ut quicquid scire cupiebant a Domino, quaerent per prophetas, multa exempla testantur. Quæ quærens asinas, pergit ad Samuelum, acceptique consilium a puero ut offerat propheta quartam partem sicii. Egrotante filio Jeroboam, mittitur in Sylo ad Achiam [Al. Abiam] prophetam uxoris ejus, deferens manusculam, panem et colliridas, uvas et lagonculam mellis, ut de illi infirmittate cognosceret (I Reg. ix, III Reg. xiv). David quomodo propheta alium interrogat 223 prophetam Nathan, utrum templum Domino edificare debeat (II Reg. vii). Et Achab seiscitator ascendat non in Ramoth Galaad (III Reg. xxii). In Isaiæ quoque (Isa. xxxvii), et in Regum volumine (IV Reg. xix), que Sennacherib ventura sint nuntiantur. Nec mirum si in veteri Testamento, singulis que ventura sunt prophetae annuntient, cum Agabus legerimus que Paulo ventura sunt, prophetae (Act. xxi). Scriptum est in Deuteronomio: *Gentes quas perditurus est Dominus in conspectu tuo, iste (c) somnia et divinationes audient: tibi autem non sic dedit Dominus Deus tuus* (Deut. xviii, 14). Gentium enim est adire Chaldaeos, hariales, aruspices, divinos, sortilegos, oracula demonum, quibus errorum earum illuditur. Unde et nunc seniores Israel probent adeunt, ut interrogent per eum Dominum, et tamen de interrogatione silent, ipso qui interrogandus erat sciente quid interrogarent, ut ad eum in eo miraculum sit scire cur venerint, et ad ea respondere que tacitus sermo in animo continebat.

(Vers. 2, 3.) *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, loquere senioribus Israel, et dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: Numquid ad interrogandum me vos venistis? Vivo ego, quia non respondebo vobis, ait Dominus Deus. Sanctis et congrua interrogantibus datur promissio, adhuc loquente te dicam: Ecce adsum. Peccatoribus autem, quales fuerunt seniores Israel, et quorum scelera in consequentibus propheta describit, non datur res-*

(c) Reponit Victor. omnia, pro somnia, ex Græc. ἀληθινὰ ῥηθῆναι. Hebraicus quoque augures et præstitiores sonat.

ponso; sed increpato pro peccatis: et addit jurandum: vivo ego, ut firmiter sit sententia denegantis. Quod autem dixere LXX, si respondero vobis: Symmachus manifestius transtulit, non respondebo vobis.

(Vers. 4.) Si iudicas eos: si iudicas, fili hominis. LXX: si ultus eos fuero ultione, fili hominis: Illi quidem ad interrogandum me venerunt, cupientes de his, quibus ambigunt, et futura cognoscere; tu autem, fili hominis, iudica eos, ut non propheta sit responsio, sed sententia iudicantis pro iniquitatibus quas fecerunt, et patrum secuti sunt scelera. Vel certe, si ultus eos fuero ultione, ut sit sensus: Tanta iniquitate cooperti sunt, ut ne emendatione quidem, et 224 correptione sint digni, secundum illud quod in propheta dicitur: Non visitabo (a) ultra filias vestras, et murus vestras, cum machate fuerint (Osee iv). Unde et peccatores, qui in profundum venere peccati, dimittuntur ut faciant desideria cordis sui (Prov. xviii).

Ablominaciones patrum suorum ostende eis, et dices ad illos. LXX: Iniquitates patrum eorum contestare eis, et dices ad eos. Si peccata patrum non redundant ad filios, quomodo ablominaciones, et iniquitates patrum nunc senioribus ponuntur? Hac videlicet causa, ut ostendantur similia parentibus agere, et hereditario malo, longissimum funem trahere peccatorum, ut quorum imitantur vitia, eorum supplicia pertimescant.

(Vers. 5. 6.) Hec dicit Dominus Deus: In die qua elegeri Israel, et levavi manum meam pro stirpe domus Jacob, et apparui eis in terra Egypti, et levavi manum meam pro eis, dicens: Ego Dominus Deus vester. In die illa levavi manum meam pro eis, ut educerem eos de terra Egypti in terram quam provideram eis, fluentem lacte et melle: quæ est egregia inter omnes terras. LXX: Hec dicit Dominus Deus: Ex qua die elegeri domum Israel, et notus factus sum semini domus Jacob, et cognitus eis in terra Egypti, et suscepit eos dicens: Ego Dominus Deus vester: in die illa apprehendi eos manu mea dicens: ut educerem eos de terra Egypti in terram quam paravi eis, terram fluentem lacte et melle: favus est ultra omnem terram. Pro eo quod dixere Septuaginta, favus est ultra omnes terras, pro quo nos interpretati sumus, egregia est inter omnes terras, Aquile prima editio, posuit, firmamentum; secunda, inclutum; Symmachus, (b) regionem; Theodotio, fertilitatem; quod videlicet omnium terrarum ista sit fundamentum, quod in ea Dei religio sit, et templum, et cæremonia, et notitia Dei; et in tantum populus Israel in Egypto constitutus ignorabat Deum, ut missus ad eos Moyses: Si interrogaerint, ait, me, quis, misit te? quid dicam eis? Dic, inquit,

(a) Idem ac Hebræum, Vulgatumque Interpretem quibus revera assenlitur et Græcus, hunc ita relixit locum: Non visitabo super filias vestras cum fornicate fuerint, et super vestras cum machate fuerint.

(b) Græce vero habet Symmachus στάτιν, quæ vox proprie stationem sonat.

ad eos: Qui est, misit me (Exod. iii, 13, 14). In Egypto igitur notus factus est populo, et semini domus Jacob: 225 quando levavit manum suam pro eis contra Egyptios, et dixit: Ego sum Dominus Deus vester, et elegit eos ut educeret de terra Egypti, ad terram fluentem lacte et melle. Necdum enim capere poterant solidum cibum: sed quasi parvuli atque lactentes, melle et lacte indigebant infantia. Juxta litteram vero inclutam esse terram Judæ, et cunctis terris fertiliorem, dubitare non poterit, qui a Rinocorura usque ad Taurum montem, et Euphratem fluvium cunctam consideraverit terram, et urbium potentiam amentatamque regionum, Palestinam videlicet et Phœnicem, Arabiam, Syriam Cælen, Giliçiam, et cæteras regiones, quas Israeli, si Dei præcepta servasset, Dominus remisit, quas (c) qui non accepit, vitium fuit incredulitatis ejus. Nam et in ipsa Palestina Judæaque provincia gentes plurimæ remanserunt, quæ non sunt ejectæ. Neque enim sponsor in crimine est, si ille qui reppromittitur, indignum se fecerit sponsonie; præsertim cum proponatur optio promittentis: Si volueritis et audieritis me, quæ bona sunt terræ comedetis. Sin autem nolueritis, gladius deorabit vos. Migrantur ergo præsentia: nec statim qui eligitur, tentari non potest, nec perire; quæ et Saul electus in regem, et Judas in Apostolum, suo postea vitio corruerunt. Elevatio autem manus, sive extensio, habitum percipientis ostendit: ut percuteret pro eis Egyptios, et populum Israel de Egypto liberaret.

(Vers. 7.) Et dixit ad eos: Unusquisque offensiones oculorum suorum abiciat, et in idolis Egypti nolite pollui: ego Dominus Deus vester. LXX: Et dixit ad eos: Unusquisque ablominaciones oculorum suorum projiciat, et in adinventioibus Egypti non polluiatur: ego Dominus Deus vester. Pro offensionibus, quæ Hebraice dicuntur secus (עקבות), Symmachus interpretatus est, nauseas. Aquile secunda editio, abiectiones, ut significarent abjiciendas ab oculis lippitudines, et quasi nauseas, quæ non solum aspectum impediunt; sed et contra oermentibus vomitum creant. GELULE (גלולה) quoque verbum Hebræicum, est, quod LXX adinventiones; Aquila primo editio, inquinamenta: 226 secunda, Symmachusque et Theodotio, idola interpretati sunt: quos et nos in præsentiarum secuti sumus. Præcipit autem excentibus primum de Egypto, ut obliviscatur idolorum, quibus multo tempore servierunt, immo abjiciant ea ab oculis suis, ut ne aspectu digna habeant: et quibus multo tempore polluti sunt, ultra non acquirant. Ego, inquit, Dominus Deus vester; non portenta Egyptia, non variorum filamenta monstrorum. Sed et nobis, quando eximus de Egypto, jubetur ut

(c) Huo refer Theodoriti Questionem 59 in Exodum, Πως ἐπαγγελίεσθαι οὐ θεός ἀλλ' ἄνθρωπος τὸν παραβάσαν αὐτοὺς ἐν τῇ γῆ, οὐκ ἐπ' ἡρώσε τῆν ὑπόστασιν: Quomobrem Deus, qui promiserat se daturum Judæis terram usque ad Euphratem, promissis non steterit. Confer et Hieronymi nostri Epist. 129, ad Dardanum.

offensiones oculorum nostrorum abjiciamus ne scilicet his delectemur, quibus antea delectabamur in sæculo, ne simulacris Egypti polluiamur, ad inventionibus videlicet philisophorum atque hereticorum quæ recte idola nominantur. A spectaculis quoque, immo offensionibus Egypti, removeamus oculos, arenæ, circi, theatrorum, et omnibus quæ animæ contaminant puritatem, et per sensus ingrediuntur ad mentem; impleturque quod scriptum est: Mors intravit per fenestras vestras (Jerem. ix, 21).

(Vers. 8.) Et irritaverunt me. LXX: Et recesserunt a me. Sive ut Symmachus interpretatus est: Non acquirerunt mihi. Statimque vocati recedunt a Deo, ut nullum sit spatium inter vocationem, et recessionem. Et hoc notandum, quod nemo recidit a Deo, nisi qui ante cum eo fuerit. Unde et draco in Job volumine, apostata, prævaricator, et recedens appellatur (Job xxxiv).

Nolueruntque audire me. Unusquisque ablominaciones oculorum suorum non projecit, nec idola Egypti reliquerunt. LXX: Et noluerunt audire me. Ablominaciones oculorum (a) non projecerunt, et adinventiones Egypti non reliquerunt. Propterea, inquit, irritaverunt me, et recesserunt a me, quia noluerunt audire me, dum liberum homini servatur arbitrium: et fecerunt omnia, quæ ne facerent lege præcepti: statim desperantes salutem, et mussitantes contra Moysen, Deique reppromissionibus diffidentes. Unde sequitur:

Et dixi ut effunderem indignationem meam super eos, et implerem iram meam in eis in medio terræ Egypti. Statim ut præcepti eis relinqueret, sive abjiceret 227 offensiones oculorum suorum, et in idolis Egypti nequam pollui, irritaverunt me, et noluerunt audire quæ dixi, sed e contrario fecerunt quæ non faciendæ præcepti. Ideo decreveram, ut effunderem in eos furorem et indignationem meam, et implerem iram meam quam mente conceperam in medio Egypti, quia necdum egressi fuerant de Egypto. Sequitur enim infra: Ejeci ergo eos de terra Egypti, et eduxi in desertum. Ex quo ostenditur, nec dum eos fuisse egressos de Egypto, quando effundere voluit indignationem suam, et implere iram suam super eos, et percutere eos in medio terræ Egypti.

(Vers. 9.) Et feci propter nomen meum, ut non violaretur coram gentibus, in quarum medio erant, et inter quos apparui eis ut educerem eos de terra Egypti. Quod facere cogitabam propter justitiam, non feci propter clementiam magnitudinem, non feci propter nomen meum, et viderer non potuisse complere quod Israel reppromiseram. Peperi igitur nomini meo, ne haberent occasionem blasphemandi nationes, inter quas notus factus sum eis in terra Egypti. Hucusque quid eis promiserit in terra Egypti constitutus, et quomodo statim offenderint, et quid contra eos Dominus cogitaverit; et tamen non fecerit, propheta

(a) Addit Victor. suorum ex Græco ἐπιβλήματων ἀσύνων. (b) Cum Vatic. ms. legitur post Victor, constitutis pro quo antea erat constitutus.

A describiti. Quæ sequuntur, egressus de Egypto locutus est.

(Vers. 10 seqq.) Ejeci ergo eos de terra Egypti, et eduxi in desertum, et dedi eis præcepta mea, et judicium me ostendi illis, quæ faciat homo, et vivat in eis. Insuper et sabbata mea dedi eis, ut esset signum inter me et eos, et scirent, quia, ego Dominus sanctificans eos. Et irritaverunt me domus Israel in deserto: in præceptis meis non ambulaverunt, et judicium meum non projecerunt, quæ faciet homo et vivet (Vulg. faciens homovivet) in eis, et sabbata mea violaverunt vehementer. Dixi ergo ut effunderem furorem meum super eos in deserto, et consumerem eos et feci propter nomen meum ne violaretur coram gentibus, de quibus ejeci eos in conspectu earum. Hæc ad eos dicantur qui educti sunt de Egypto in desertum: ut Egyptiorum vitia liberati facilius in solitudine præcepta 228 Dei completerent, et judicium ejus facerent, et sabbata custodirent. Quæ in signum data sunt inter me et qui dedit, et eos quibus data sunt, Scriptura dicente: Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Et tu præcipe filiis Israel, dicens: Videte, et sabbata mea custodite, quod est signum inter me et eos in generationibus vestris; ut sciatis quod ego sum Dominus qui sanctifico vos, et custodite sabbatum, quoniam sanctum est vobis. Qui violaverit illud, morte morietur. Omnis qui fecerit in eo opus, interficietur anima illa lemedio populi sui (Exod. xxxi, 13, 14). Ergo sabbatum et circumcisio in signum data sunt veri sabbati, et veræ circumcissionis: ut sciatis nobis in perfecto, et æterno sabbato requiescendum a sæculi operibus, et non præputium, sed cor circumcidamus. Unde in sex diebus operantes, die septimo requiescimus, ut nihil aliud die ac nocte faciamus, nisi omne quod vivimus, deberi Domino noverimus, et redeunte hebdomade, totos nos ejus nomini consecremus, ut per sanctificationem diei, recordemur Domini qui sanctificat nos. Hæc præcepta et justificationes, et observantiam sabbati dedit Dominus in deserto, ut facientes illa viverent in eis: non de illis ad majora transirent, sicut in Evangelio promissum est. Quæ illi violaverunt, non semel nec parum. Sed vehementer, ut violationis interitus; monstraretur. Dixit ergo et in sua mente decrevit, ut effunderet furorem suum super eos in deserto, et consumeret eos, quando locutus est ad Moysen: Dimitte me, et iratus furore

contra eos, delebo illos (Exod. xxxii, 10). Sed noluit facere, pareans Egyptiis, et cæteris gentibus, ne scandalizarentur, et ipsis quorum miseris est expectans penitentiam conversorum. Notandumque quod quando (b) constitutus in Egypto loquebatur post offensam: Pect, ait, propter nomen meum, ut non violaretur coram gentibus (c) de quibus ejeci eos in conspectu earum. Tunc enim adhuc in medio erant, quia necdum exierant. Nunc autem postquam egressi sunt, dicitur, de quibus ejeci eos in conspectu earum.

(c) Victorius, ms. ut ait, ope adjunctus, supplet in quarum medio erant: quæ lamén verba in nostris ms. aut alias editis libris non sunt.